

Deelnemers aan de jaarlijkse Zomerjazzfietstour kunnen de komende editie onder meer kiezen uit een Russische route. Bestaat er zoiets als Russische jazz, en zo ja, hoe klinkt die dan?

TEKST **Mischa Andriessen**

Pure gekte, want Russen kennen geen grenzen

Toen de Russische pianist en performer Sergey Kuryokhin de vraag kreeg voorgelegd of Russische jazz niet simpelweg tien jaar achterliep, antwoordde hij: "Dat zou best kunnen vanwege het gebrek aan communicatie, maar er zijn hier mensen die alles in zich hebben om echte kunst te creëren."

In de jaren zeventig en tachtig ontstond er in de Sovjet Unie een nieuw en eigenzinnig soort jazz dat duidelijke raakvlakken had met rock, klassieke muziek en theater. Russische critici zagen bovendien overeenkomsten met de experimentele literatuur uit het begin van de twintigste eeuw.

De jonggestorven Kuryokhin was een opvallende representant, maar zeker niet de enige, van deze zogenaamde gouden jaren van de Sovjet jazz. Er was het onvergelykbare trio van Vyacheslav Ganelin, Vladimir Chekasin en Vladimir Tarasov, het unieke collectief dat zich noemde naar de verre uithoek van waaruit het opereerde: Archangelsk. En veel andere groepen en musici die tot opmerkelijk originele muziek kwamen; Orkestrion, Mikhail Chekalin, Moscow Art Trio, Vladimir Volkov, Anatoli Vaprirov, Petras Vysniauskas. Onbekende namen? Waarschijnlijk wel, want niet alleen de Sovjetburgers bleven goeddeels verstoken van informatie. Het Westen moest het lang doen met gesmokkelde cassettes en een enkele journalist die zelf op verkenning uitging en het geluk had door de autoriteiten te worden toegelaten.

Vanaf het moment dat de jazz zich zo rond 1922 in de prille Sovjet Unie begon te manifesteren, wisten de machthebbers niet goed wat ze met deze muziek aan moesten. Periodes van tegenwerking werden afgewisseld met een meer relaxte benadering. In de hoogtijdagen werden sommige Russische jazzmuzikanten puissant rijk, iets wat ze probeerden te camoufleren toen het publiek doorkreeg dat de Amerikaanse grondleggers van het genre zelf vaak heel arm waren gebleven.

Korte tijd werd het spelen van jazz zelfs van bovenaf aangemoedigd. De muziek zou een wapen in de strijd kunnen zijn om in het zuiden van de Verenigde Staten een zwarte, communistische staat te stichten. Een idee dat uit de hoge hoed van de heren in het Kremlin kwam en niet afkomstig was van de musici, laat staan van de Amerikaanse zwarten uit de zuidelijke staten.

De repressie nam uiteenlopende vormen aan. Onder Stalin was geen mens zijn leven zeker en dus verdwenen ook jazzmuzikanten en -liefhebbers naar strafkampen of werden geëxecuteerd. Voor en na Stalins schrikbewind werden jazzmusici vooral dwarsgezet met verboden en pesterijen. Fans die optredens van Kuryokhin wilden bezoeken ontdekten dan bijvoorbeeld dat metrohaltes in de buurt van de concertzaal ineens waren opgeheven.

Verder blonk het politiebureau uit in het telkens opnieuw verzinnen en herroepen van restricties. Een trompet mocht plotseling niet meer met een demper worden bespeeld. Op zeker moment werd de saxofoon een verboden instrument. Musici werden meesters in het omzeilen van de regels, zo veranderde een prominente saxofonist zijn beroep in fagottist, al had hij nog nooit een fagot in handen gehouden. Een collega had een vergelijkbare oplos-

Het Volkovtrio, met links contrabassist Vladimir Volkov.

sing, die noemde zijn saxofoon voortaan een hobo.

In naam speelden veel muzikanten geen jazz maar noemden hun groep een *estrada*- (variété) orkest of ze deden zogenaamd officieel onderzoek naar volksmuziek. Op die manier slaagden ze er niet alleen in om onder allerlei verboden uit te komen, maar vonden ze voor hun muziek ook een vruchtbare voedingsbodem, aangezien de volksmuziek uit de verschillende Sovjetstaten in ritmisch en harmonisch opzicht veel te bieden heeft.

Niet verbazingwekkend in een onvrij land werd vrijheid het hoogste goed in de Sovjet jazz. Individuele expressie is altijd al een grondbeginsel van het genre geweest, maar de beste Sovjetmusici hebben dat tot in het extreme doorgevoerd. Ze waren wars van stijlconventies, deels omdat ze in belangrijke mate verstoken bleven van informatie, deels uit overtuiging. Op die manier kon gemakkelijk over genregrenzen worden heen gestapt. Ser-

gey Kuryokhin maakte ook deel uit van de revolutionaire rockband Aquarium. Zangere's Valentina Ponomareva zong jazzstandards, maar werkte ook met de vooruitstrevende klassieke componiste Sofia Goebaidalina.

Saxofonist Antali Vaprirov componeerde 'MacBeth' voor saxofoon en orkest. Een bijzonder oorspronkelijk werk dat op weinig andere jazz lijkt. Vaprirov schreef het toen hij twee jaar gevangen zat op verdenking van het handelen op de zwarte markt. Gitarist Enver Izmailov ontwikkelde een nieuwe speltechniek waarbij met tien vingers op de gitaarhals wordt gespeeld en de snaren niet worden aangeslagen. Op hetzelfde moment experimenteerde in de Verenigde Staten Stanley Jordan met dezelfde speelwijze en werd er wereldberoemd mee. Noch Izmailov noch Jordan wisten van elkaars bestaan.

Zowel Antali Vaprirov als Enver Izmailov zullen net als onder meer de indrukwekkende bassist Vladimir Volkov en de fijnzinnige pianist Misha Alperin te zien en te horen zijn tijdens de komende Zomerjazzfietstour in Groningen. Een uitgelezen kans om kennis te maken met muziek die zich in een vacuüm en tegen de klippen op ontwikkeld heeft tot jazz, maar niet zoals je die kent. Het geheim? Volgens platenbaas en connaisseur Leo Feigin: 'pure gekte, want Russen kennen geen grenzen.'

De zomerjazzfietstour vindt plaats op 31 augustus. In verschillende kerken en boerenschuren in het Groninger Reitdiepdal kan de bezoeker per fiets een rijk aanbod aan concerten aandoen. Morgenavond is in Grand Theatre te Groningen de aftrap.

Onder Stalin verdwenen ook jazzmuzikanten naar de strafkampen